

MİLLİLEŞME VE ÇAĞDAŞLAŞMA LİDERİ ATATÜRK

Doç. Dr. ERGÜN AYBARS

Türk ulusunun kurtarıcısı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, evrensel boyutlarda büyük insan Atatürk'ün sayısız hizmetlerinden ve başarılarından yalnız biri bile O'na tarihte çok şerefli bir yer sağlayabilirdi. Atatürk, savaşlardaki başarılarıyla büyük bir asker, büyük bir devlet kurucusu olduğu kadar, görüşlerindeki sağlamlık, doğruluk, gerçekçilik, uluslararası ilişkilerde güvenilirlik, kararlılık, barış ve insanseverlik değerleri ile de evrensel bir liderdir. O, emperyalizmi yenerek millî, tam bağımsız bir Türk devleti kuran, kurduğu bu devleti çağdaş uygarlık düzeyine çıkartmaktaki savaşı başlatan ve başaran liderdir. Bu yazımızda O'nun özellikle bu iki vasfı üzerinde duracağız.

Yalnız Türk ulusunun değil, bütün dünyanın Atatürk'ten öğreneceği çok şey vardır. O'nun "Yurtta sulh, dünyada sulh"¹ ülküsü, bugün insanlığın en büyük özlemi değil mi? Atatürk'ün başarısında mucize yoktur. O'nun başarısında inanç, akıl, bilgi, cesaret, gerçekçilik gibi insana özgü değerler vardır. Başarısının bilinmesi, bizlerin günümüzde ve gelecekte başarılı olmamız için büyük önem taşır.

Tarih, insanların ve toplumların geçmişle olan ilişkisini sağlayan bir köprüdür. İnsan, birey olarak içinde yaşadığı topluluğun değerlerini ancak tarihten öğrenir. Bu husus, bir topluluğun diğer topluluklardan farkını ve kendisinin ne olduğunu öğretir. Atatürk'ün başarısının en önemli yanı, sahip olduğu tarih bilgisi ve bilincidir. Bu konuda, kendisi şöyle diyor: "Bir milletin ne gibi haslet ve kabiliyetlere malik olduğunu takdir ve tayin edebilmek için, o milletin sevk ve idaresine memur edilen kimselerin beşer tarihini ve bilhassa millî tarihini çok okumuş ve hazmetmiş olmaları şarttır. Muvaffak olmanın birinci sırrı bunda mündemiçtir. Aksi takdirde idare edenler, hüküm ve kararlarında daima hüsrana mahkûmdurlar. Tarih, bir milletin nelere müstait olduğunu ve neler başarmaya muktedir bulunduğunu gösteren en doğru kılavuzdur."²

¹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, s. 551. (20 Nisan 1931. Seçim dolayısıyla millete beyanname).

² Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara 1981, s. 158-159.

Atatürk'ten sonra Churchill'in de "Tarih bilmeyen, iyi bir devlet adamı olamaz" sözü tarihimize vermemiz gereken önemi gösterir. Atatürk'ün başarısında ulusuna olan inancı, güveni, başarıya ulaşmaktaki azmi ve asla umutsuzluğa düşmemesi en önemli etkenleri oluşturur. Millî Mücadele'de Atatürk'ü başarıya götüren, işte bu inanç ve güvendir. Atatürk'ün "Ben 1919 senesi Mayısı içinde Samsun'a çıktığım gün, elimde maddî hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu millî kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım."³ sözü Millî Mücadele'deki başarısının kaynağını gösterir. Çağdaşlaşma savaşında da O'nun başarısının kaynağı yine ulustur. Şu sözleri bunu göstermeye yeterlidir: "Ben, milletin vicdanında ve istikbalinde hissettiğim büyük gelişme istidadını, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, peyderpey, bütün heyet-i içtimaiyemize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim."⁴ Islahatçı padişahlar gibi, hanedan çıkarlarına bağlı olmayan, gücünü tanrısal kaynaktan değil, ulusal iradeden alan Atatürk'ün başarısında, hiç kuşkusuz, batılı olmayan bir toplumun tarihinde ilk kez halka başvurusu, bağımsızlığın kazanılmasında, demokratik, ulusal ve lâik bir devletin yaratılmasında milletle birlikte çalışmasının rolünü ve milleti buna inandırmak için gösterdiği sabır ve inancı görmekteyiz. Millî Mücadele'de de çağdaşlaşmada da hareketin dinamizmi "Milliyetçilik"tir. Tarih şunu açıkça göstermiştir ki ulusal devlet kuramayan, ulusal benliğini bulamayan toplumlar, uygarlaşmayı da başaramamışlardır. Atatürk 27 Ekim 1922'de bunu şu sözleri ile belirtiyor: "Düşman olanlarla mücadele sebep ve vesaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakk-ı beka (var olma) yoktur. Hanımlar, Beyler! İtiraf edelim ki biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Dünya bizi, temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk senedir, tamamen millet olarak yaşıyoruz."⁵ "Bilmeli ki millî benliğini bilmeyen milletler, başka milletlerin şikârdır (avidir)."⁶ Türkiye için ulusal devlet sorunu, toplumun eski dar

³ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 182; Söylev I, s. 35; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 284. (26.III.1937) Atatürk 3.3.1931'de C.H.P. Grubu Başkanlığına gönderdiği yazıda, "Her türlü teşebbüslerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin" ifadesiyle aynı görüşü tekrarlıyor. A.T.T.B. c. IV., s. 547. Atatürk 8/9 Temmuz 1919 gecesi askerlikten ayrıldığını açıkladıktan sonra Nutuk'ta tek güven kaynağını şöyle açıklıyor: "Durumu ordulara ve ulusa kendim bildirdim. O günden sonra resmî görev ve yetkiden ayrılmış olarak, yalnız ulusun sevgisine, cömertliğine ve yiğitliğine güvenerek ve onun bitmez uyarıcı ve yaratıcı kaynağının aydınlanıp güçlenerek vicdanımızın gösterdiği yolda görevimizi yapmaya devam ettik."

⁴ Kemal Atatürk, Nutuk I, s. 15-16.

⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 45.

⁶ Afet İnan, Medenî Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları, 1969, s. 25.

çerçeveyi parçalayıp yeni siyasal-sosyal-ekonomik bir temel kurmasıdır. Ulusal, siyasal benlik ise ulusal kültürle mümkündür. Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşının başarıldığı yıllarda, yeryüzünde yaşayan yüz milyon Müslümanın ve Müslüman olmayanlarla beraber dünyanın üçte ikisinin sömürge hayatı yaşamaları, onların ulusal bilinçten, ulusal terbiyeden yoksun olmalarının bir sonucuydu. Bu sebeple Türkiye'nin çağdaşlaşmasının da ön koşulu Türk milliyetçiliği idi.

Konunun tarihi oluşumuna geçmeden önce Atatürk'ün, milliyetçilik ve çağdaşlaşma hareketinin açık ifadesi olan 1925 yılındaki bir tanımlamasını vermek istiyorum: "Türk inkılâbı, kelimenin ilk anda akla getirdiği ihtilâl anlamından başka, ondan daha geniş bir değişmeyi anlatır. Bugünkü devletimizin şekli, yüzyıllardan beri gelen eski şekilleri ortadan kaldıran en gelişmiş tarz olmuştur. Milletin, varlığını devam ettirmek için efradı arasında düşündüğü müşterek bağ, yüzyıllardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani ulus, din ve mezhep bağı yerine kişilerini Türk milliyetçiliği etrafında toplamıştır. Türk milleti, milletlerarası genel savaş alanında hayat ve kuvvet sırrı olacak ilim ve vasıtanın, ancak çağdaş uygarlıkta bulunabileceğini değişmez bir gerçek olarak kabul etmiştir. İnkılâpların normal ve zorunlu gereği olarak genel yönetiminin ve bütün kanunlarının ancak dünyevi ihtiyaçlardan ilham alınarak yapılmasını bir hayat şartı saymıştır."⁷ Atatürk'ün bu açıklamalarındaki fikirleri şu biçimde özetleyebiliriz: "1 - Yeni ve modern bir Türk devletinin kurulması, 2 - Din ve mezhep ideolojisinin yerine milliyet ideolojisinin milletçe kabul edilmesi, 3 - Batı uygarlığını meydana getiren ilim ve vasıtaya bağlanması, 4 - Yeni Türk devleti kanun ve örgütlerinin dünya ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, 5 - İlimin hayat için tek mürşit kabul edilmesi."⁸

Türk milliyetçiliğinin ve çağdaşlaşmasının lideri Atatürk'ün, Türk İstiklâl Savaşı'nı başlatması ve olayların gelişmelerine geçmeden önce "İstiklâl Savaşı"nın anlamını açıklamak istiyorum. "İstiklâl Savaşı" deyimi genelde tüm Türk İnkılâbı yerine kullanılmıştır. Yalnız siyasî ve askerî kurtuluş anlamına gelmez. Osmanlı İmparatorluğu'nun Mondros Mütarekesi ile yıkılıp parçalanması ve yağmalanmaya başlanması üzerine, Atatürk'ün liderliğinde Türk ulusunun her bakımdan bağımsız bir devlet, çağdaş bir toplum (ulus) kurma yolunda yapmış olduğu savaştır.⁹

Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastığı gün, ülke işgal ediliyor, düşmanlar tarafından parçalanıyor; padişah ve hükümet

⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 240.

⁸ Enver Ziya Karal, Atatürk ve Devrim (Konferans ve Makaleler), 1980, s. 45.

⁹ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 46.

İngilizlerin her istediğine boyun eğiyor, ordular dağıtıyor; millet perişan, kurtuluş için umutsuz ve kaderine boyun eğmiş bir durumdadır. İşte bu manzara karşısında Atatürk'e milleti bağımsızlığa götürecektir, millî birlik ve bütünlüğü yaratabilecek gücü veren millî ülkü oldu. Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri millî bağımsızlık ve millî egemenlik fikir ve örgütlenmesinin birlikte yürütüldüğü tarihî olaylardır. "Milleti yekvücut yapıp millî hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef kabul ederek"¹⁰ Türk millî birliğini sağlamaya çalışan Atatürk, ulusun kurtuluşunu, ulusun kendi iradesine bağlıyor, "Kuvay-ı milliyeyi etken ve millî iradeyi hâkim kılarak" fikrî yönden milliyetçiliği işliyordu. Aynı zamanda askerî, idarî ve siyâsî örgütleri de Anadolu'da kendi liderliği altında bir merkezde toplayarak yeni Türk devletinin temellerini atıyordu. Millî örgütlenme, millî birlik, Atatürk'ün buna ruh vermek için her ulus bireyini ve düşüncesini buna bağlamaktaki üstün yeteneği sayesinde aşama aşama başarıyordu. Yabancı bir devletin himayesi altında yaşamayı âcizlik kabul eden Atatürk'ün parolası, "Ya istiklâl, ya ölüm"dür. "Esas, Türk milletinin onurlu ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak tam istiklâl ile sağlanabilir"¹¹ diyen Atatürk, yeni Türk Devletini, milletin silâhıyla, kanıyla, canıyla kurabileceğini, bundan başka bir yol olmadığını gösteriyordu. Sivas'ta kendisine "Ya başaramazsanız" diyen bir Amerikalıya Atatürk, "Bir millet, varlığını ve bağımsızlığını sağlamak için, kabil-i tasavvur olan teşebbüs ve fedakârlıklarda bulunduktan sonra başarılı olur. Ya başarılı olamazsa demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir"¹² yanıtını verdi.

Millî birlik hareketinin ulaştığı ve Türk Devletinin kuruluşunun, egemenliğin ulusa geçişinin en güçlü aşaması, 23 Nisan 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması oldu. Atatürk bu olayı, "23 Nisan, Türkiye millî tarihinin başlangıcı ve yeni bir dönüm noktasıdır. Bütün bir husumet dünyasına karşı ayaklanan Türk halkının, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni vücuda getirmek hususunda gösterdiği harikayı ifade eder"¹³ sözleriyle tanımlamıştır. Görülüyor ki Atatürk, Anadolu'ya millî bir lider olarak çıktı. İstiklâl Savaşı'nda dinî ideolojiyi değil, milleti birbirine bağlamak için millî ideolojiyi kullandı. Millî birliği sağlamak için tüm harekete "millî" damgasını vurdu. Mücadele (Savaş) millîdir. Bu mücadelenin siyâsî

¹⁰ Şerafettin Turan, Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk Konferansları 1969, Ankara 1970, s. 70.

¹¹ Kemal Atatürk, Nutuk, s. 9-10.

¹² Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara 1981, s. 12.

¹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 5, s. 97.

programı millîdir ve bunun adı "Misak-ı Millî"dir. Varılmak istenen sınırlar millîdir. Hareketin enerji merkezi olmak üzere kurulan teşekküller millîdir. Kuvay-ı Milliye, Türkiye Büyük Millet Meclisi¹⁴ gibi. Atatürk dış politikada da millî esasları İstiklâl Savaşı içinde belirledi. "Millî sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı sürdürmek" gerektiğini vurgulayan Atatürk, TBMM'nin açıldığı sırada dış yardım ve kuvvet aramak gerekirse, kendi prensiplerimize bağlı kalmak şartıyla her kaynaktan yararlanmayı kabul ederiz" sözleriyle de Türkiye'nin millî dış politikasını da belirtiyor ve temellerini atıyordu. Atatürk, milleti "Millet, dil, kültür ve mefkûre (ülkü) birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği, bir siyasî ve içtimaî (sosyal) heyettir." şeklinde; Türk milletini de "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir" şeklinde tanımlıyordu.¹⁵

Atatürk, dış düşmana karşı millî ordu kurulurken, ülkeyi, ulusu birbirine düşürerek parçalamak isteyenlere karşı da millî birlik ve beraberliği sağlamak ve vatanın selâmeti için olağanüstü dönemin, olağanüstü yetkilerini kullandı. Dış düşmana karşı zafer, ancak millî birliğin sağlanmasıyla başarılabilirdi.

9 Eylül 1922'de Yunan ordusu denize dökülürken ve Mudanya Mütarekesi imzalandıktan sonra Atatürk, iki seçenek ile karşı karşıya idi. Ya eski Osmanlı yapısı sürecek veya eski olan her şey yıkılıp yeni bir Türkiye kurulacaktı. Bu kuruluşun temelleri İstiklâl Savaşı ile atılmış, millî birlik ve dinamizm sağlanmıştı. Şimdi Türk ulusunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma savaşı başlıyordu.

Millî Bağımsızlık Savaşını kazanmada, nasıl ki hareketin kaynağı milletin kendisi olduysa, çağdaşlaşma savaşının kaynağı da yine ulusun kendisidir. Atatürk, millî savaşın ve çağdaşlaşma savaşının lideridir. Atatürk, liderliğini yaptığı Millî Mücadele'nin ve çağdaşlaşma mücadelelerinin kaynağının milletin kendisi olduğunu, değişik tarihlerde söylediği şu sözleriyle belirtiyor: "Millî Mücadele'yi yapan doğrudan doğruya milletin kendisidir, milletin evlâtlarıdır. Millet analarıyla, babalarıyla, hemşireleriyle mücadeleyi kendisine ülkü kabul etti."

"Türk milletinin son yıllarda yarattığı harikaların, yaptığı siyasal ve toplumsal inkılapların gerçek sahibi kendisidir. Milletimizde bu istidat ve olgunluk olmasa idi onu yaratmaya hiçbir kuvvet, hiçbir güç yeterli olamazdı."

¹⁴ Şerafettin Turan, a.g.e., s. 70.

¹⁵ Afet İnan, Medenî Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları, 1969, s. 18.

“Bir millet, bir sosyal toplum, bir ferdin gayret ve çalışmalarıyla bir adım bile atamaz.”

“Millî iradenin hilâfında harekete cüret ve tasaddî edenler, millete karşı âsî, bâğî, haindirler.”

İstiklâl Savaşı ve çağdaşlaşma savaşı esasta Türk inkılâbının ifadesidir. Türkiye için, Türk milleti için var olma, bağımsız ve onurlu olarak yaşama çağdaş uygarlık düzeyine çıkmakla mümkündür. Bu ise ancak bir inkılâp ile başarılabilirdi. Çağdaş Türkiye Cumhuriyetine ulaşmada yenilmesi gereken üç şey vardı: Birincisi Türkleri dünya siyaset sahnesinden yok etmeye çalışan ve ona “hasta adam” damgasını vurmuş olan emperyalist devletlerin iradesini ve o iradenin Anadolu’yu işgal etmiş bulunan silâhli kuvvetlerini yenmek. İkincisi ise çökmüş, ömrü bitmiş olan Osmanlı Devletini ve onun kurumlarını tasfiye etmek ve üçüncüsü de Osmanlı Devletinin ve kurumlarının yerine çağdaş uygarlığın esasını oluşturan, çağdaş uygarlığın dünya görüşünün ürünü olan yeni devlet ve kurumları getirmektir. Bu güçlüklerin ilki İstiklâl Savaşı’nda yenilmiş ve yeni devletin temelleri atılmıştı. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilânı ve Hilâfetin kaldırılışı üçüncü aşamaya geçildiğini gösteriyordu. Daha sonra tekke ve zaviyelerin kapatılışı, şapka, Medenî Kanun, diğer köklü değişiklikler, çağdaş dünyanın benimsediği yaşam biçimine geçişin esaslarını oluşturuyordu.

Türkiye için çağdaşlaşma, Batının yalnızca tekniğinin alınması değildi. Batının fikir ve yaşam biçiminin benimsenmesiydi. Taklit değil, bütünleşmekti. Batı uygarlığı sistemine dahil olmak, Batı memleketleri ailesinin bir uzvu haline gelmek, Batı hayat felsefesini önemli ana çizgilerinde benimsemektir. Batının asıl başarı sırrının göz kamaştırıcı verimliliğinin ve üstünlüğünün esası bilimdir. Osmanlı İmparatorluğu daha 18. yy.’dan itibaren Batıdan teknik getiriyordu. Fakat Batı daimî, yeni keşifler ve icatlarla dev adımlarla ilerliyordu. Öyle ki Batının 1800’ün başındaki durumu ile 1850 ve 1900 yıllarındaki durumları arasında korkunç bir gelişme vardı. Elektrik, buharlı gemi, telefon, otomatik silâhlar, zırhlılar, tıbbî buluşlar vs. ile baş döndürücü bir hızla geliyordu. Buna mutlaka ayak uydurmak gerekiyordu.

Atatürk’ün 22 Eylül 1924’te Samsun’daki şu konuşması bu gerçeği dile getiriyordu: “Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir. Yalnız ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve tekâmülü zamanında takip eylemek şarttır.”

Onuncu Yıl Nutku'nda da aynı gerçeğe değiniyor ve şöyle diyor: "Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir."

Fakat bütün bunların gerçekleşmesinde unutulmaması gereken bir şey de "millî kültürümüzü" korumak ve çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmaktı. Millî kültürle çağdaş uygarlık arasındaki bağ ise Türk inkılâbının tanımlanmasında ve gerçekleşmesinde açık ifadesini buluyordu. Türk inkılâbı, Türk toplumunun siyasî, ekonomik, sosyal yapısıyla bireylerinin yaşam biçimini ve dünya görüşünü kökten değiştirmeyi, bunları çağdaş düşüncenin ürünü olarak yeniden kurmayı sağlayan bir olaydır. Atatürk'ün Türk toplumuna bu amaçla getirdiği yeni kavram "çağdaş uygarlık" oldu. Atatürk'e göre tek bir uygarlık vardı. Bu uygarlık da halen yaşayan Batı uygarlığı idi. Bu uygarlığın temsilcileri ise Batı ulusları idi. O halde Batı uygarlığının temelinde Batı ulusları, bu ulusların ulusal devletleri, ulusal ekonomileri, ulusal kültürleri vardı. Bununla birlikte uygarlıklar arasında bir ayırım yapmak doğru değildir. İngiliz veya Fransız ulusal kültürü, evrenselleşebildiği ölçüde Batı uygarlığıdır. Batı uygarlığı bir din uygarlığı değildir. Batı ayrıca ne salt bir ekonomi ne de bilim ve tekniktir. Batı bir bütündür, parçaları birbiriyle derinden ilişkili bir bütün. Batı bir yaşama tarzı, hayata somut, dünyevî, akılcı bakma tarzıdır.¹⁶

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Atatürk, millîleşme ve çağdaşlaşma lideri olarak daima Türk milletinin uygar bir toplum olmasını ve bu niteliğiyle çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkmasını amaçlamış ve bu amacı şu sözleriyle ifade etmiştir: "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkaliyle medenî bir toplum haline erdirmektir. İnkılâbımızın esas prensibi budur."¹⁷

ATATÜRK AS A LEADER OF NATIONALISM AND MODERNİZM

(Abstract)

This article is about Atatürk as the founder of a new state and a leader of modernization. It describes Atatürk's ideas about modernization and their application.

¹⁶ Ahmet Aslan, Atatürk ve Çağdaş Uygarlık, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, sayı: 2, s. 82.

¹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 217.

